

**TÜRKİYE'DE
BANKNOT
BASIMININ
TARİHÇESİ**

**BANKNOT
ÜRETİM
SÜRECİ VE
EMİSYON
POLİTİKALARI**

TÜRKİYE'DE
BANKNOT
BASIMININ
TARİHÇESİ

BANKNOT
ÜRETİM
SÜRECİ VE
EMİSYON
POLİTİKALARI

Bankanın yayınlarından talep etmek için
iletisimbilgi@tcmb.gov.tr
adresine elektronik posta gönderebilirsiniz.
Yayınlarımızın elektronik kopyalarına Genel Ağ sitemizden ulaşabilirsiniz.

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
İdare Merkezi
İstiklal Cad. 10 06100 Ulus, Ankara, Türkiye
Telefon: (90 312) 507 50 00
Faks: (90 312) 507 56 40
Genel Ağ sitesi: www.tcmb.gov.tr
Elektronik posta: iletisimbilgi@tcmb.gov.tr

ISBN (basılı) : 978-605-5758-81-3
ISBN (elektronik) : 978-605-5758-83-7

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasının ücretsiz yayınıdır, parayla satılamaz.

Türkiye’de Banknot Basımının Tarihçesi

Tarih boyunca bir devletin bağımsızlığının temel göstergelerinden biri, o devletin kendi parasını basması olmuştur. Milattan önce altıncı yüzyılda Anadolu’da hüküm sürmüş olan Lidya Krallığı’nda basılan ilk paralardan günümüze kadar devletler egemenlik sembolü olarak para basmış ve dolaşıma sürmüşlerdir.

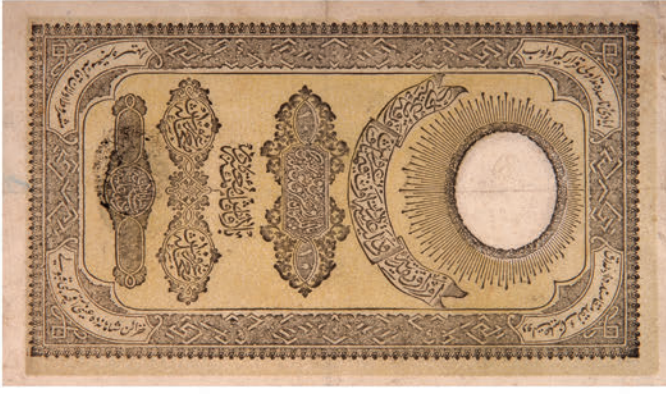
Tedavül değeri, üretildiği madenin değerine eşit olan, dolayısıyla çoğunlukla altın veya gümüş sikkelerden oluşan “mal paralar” on yedinci yüzyıldan itibaren devletlerin finansman ihtiyacı nedeniyle yerini “itibar paralara”, başka bir deyişle “banknotlara” bırakmıştır.

Türkiye’de banknot basımının tarihi Osmanlı İmparatorluğu’na dayanmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu’nda para olarak nitelendirilebilecek ilk kâğıt paralar, Sultan Abdülmecid döneminde 1840 yılında tedavüle çıkmıştır.

On dokuzuncu yüzyıl boyunca süren savaş ve isyanlar ile Yeniçeri Ocağı’nın kaldırılması için yapılan mücadelelere yönelik harcamalar, Osmanlı hazinesinde

azalmaya yol açmıştır. 1839 yılında ilan edilen Tanzimat Fermanı, Osmanlı maliyesi de dâhil olmak üzere birçok alanda yenilik yapılmasını gerektirmiştir. Bu çerçevede, Sultan Abdülmecid döneminde basılan ilk kâğıt paralar olan “kaime-i nakdiye-i mutebereler”, kısaca “kaimeler”, esas olarak kamu harcamalarının finanse edilmesi için tedavüle çıkarılmıştır.

Kaimeler bugünkü anlamda banknot olmaktan çok, nakit yerine geçen kâğıtlardır. İhraç edilen ilk kaimeler, bir anlamda “devlet borçlanma senedi” olarak da nitelendirilebilmektedir. Bunlar matbaa baskısı olmayıp el yazısı ile yazılmış ve üzerlerine maliye nazırının resmî mührü basılmıştır. Bu ilk kaimelerin faiz getirisine sahip olması ve kupür değerinin çok yüksek olması nedeniyle tedavülü istenen ölçüde sağlanamamıştır. Ayrıca, bu senetlerin elle yazılıyor olması, taklitlerinin kolayca yapılmasına imkân sağlamış ve ilk kaimeler bu nedenle bir süre sonra piyasadan toplatılmıştır.

Abdülmedid 10 Kuruş 9. Emisyon, Çıkış Tarihi: 1854, Boyutları: 105x162 mm

Sahteciliğin önüne geçmek için, 1842 yılından itibaren kaimelerin matbaada basılmasına ve kupür değerlerinin küçültülüp üzerlerine seri numarası eklenmesine karar verilmiştir.

Abdülmedid 20 Kuruş 9. Emisyon Tip 2, Çıkış Tarihi: 1855, Boyutları: 105x165 mm

Abdülaziz 100 Kuruş, Çıkış Tarihi: 1860/61, Boyutları: 125x175 mm

Sahteciliğin önüne geçmek için, 1842 yılından itibaren kaimelerin matbaada basılmasına ve kupür değerlerinin küçültülüp üzerlerine seri numarası eklenmesine karar verilmiştir. Bu yeni kaimeler, taşrada dolaşan sahtelerinden ayırt edilebilmeleri için sadece İstanbul'da kullanılmıştır.

Kaimelerin kupür değeri küçülünce, bu sefer bunların az kıymette olan faizlerini hesaplamak zahmetli olmaya başladığı için ilk defa 1850 yılında faizsiz kaimeler tedavüle sunulmuştur. İlk çıkan faizsiz kaimeler 10 ve 20 kuruş değerinde olmuştur. 1861 yılında ise 50 ve 100 kuruşluk faizsiz kaimeler piyasaya sürülmüştür.

Alınan her türlü tedbire rağmen kaimelerin sahtesinin yapılması ve itibar kaybı önlenememiştir. Bu nedenle kaimenin tamamen tedavülden kaldırılmasına karar verilmiştir. Ancak Kırım Harbi'nin (1853-1856) başlaması nedeniyle bu karar ertelenmiş ve yeni kaimeler piyasaya sürülmüştür. Bundan sonra da kaimelerin tedavülden kaldırılması birkaç defa daha gündeme gelmiştir. 1861 yılında yaşanan kriz ile birlikte altın fiyatlarının hızla artması nedeniyle kaimeye olan güven azalmış ve kaimeler 1862 yılında tedavülden kaldırılmıştır.

İngiliz sermayesi ile 1856 yılında kurulan Bank-ı Osmanînin 1863 yılında kendini feshetmesinin ardından Osmanlı Devleti, kâğıt para ihracı imtiyazını basılan kâğıt paranın değerinin üçte biri oranındaki altını kasada bulundurmak şartı ile 30 yıllığına İngiliz ve Fransız ortak sermayesi ile aynı yıl içinde kurulan Bank-ı Osmani-i Şahaneye (Osmanlı Bankası) bırakmıştır. Dolayısıyla bugün kullanılan banknotlara benzeyen ilk kâğıt para Kasım 1863'te piyasaya sürülmüştür. Banka, 1863 yılından 1908 yılına kadar dört emisyonda banknot tedavül etmiştir.

Kâğıt para basma tekeli Bank-ı Osmani-i Şahaneye verilmiş olmasına rağmen, Osmanlı Hükûmeti'nin 1877 yılında başlayan 93 Harbi'ni finanse edebilecek kaynak bulmakta

güçlük çekmesi nedeniyle bu Banka ile Osmanlı Hükûmeti arasında yeni bir anlaşma yapılmış ve Hükûmet, piyasaya tekrar kaime sürmüştür. Sultan Beşinci Murat döneminde çıkan bu kaimeler halk arasında "93 Kaimeleri" olarak anılmıştır. Sultan İkinci Abdülhamid döneminde de 1878 yılına kadar bu paraların basılmasına devam edilmiştir. Bu defa basılan banknotlarda sahteciliği önlemek için filigranlı kâğıt kullanılmıştır.

Tedavülünün istenen ölçüde sağlanamaması ve spekülâtörlerin de etkisiyle altın lira karşısında sürekli değer yitirerek halkı zarara uğratması nedeniyle kaimenin kaldırılması bir defa daha gündeme gelmiştir. Bu amaçla halktan çeşitli defalar para yardımı (iane) toplanmış ve 1879 yılında 4 kaime 1 altına eşit kabul edilerek kaime tamamen kaldırılmıştır.

Art arda çıkan Trablusgarp, Balkan ve Birinci Dünya savaşları siyasi karışıklıkla birlikte Osmanlı maliyesinin de bozulmasına yol açmıştır. Birinci Dünya Savaşı sırasında piyasalarda yaşanan dalgalanmalar sonucunda borç ödemeleri ertelenmiş ve mevduat çekilişleri durdurulmuştur. Ardından çıkarılan bir kanunla Bank-ı Osmanî-i Şahane'nin çıkardığı banknotlar karşılığında altın ödemesi yükümlülüğü kaldırılmış ve bu banknotların tedavülü mecbur kılınmıştır.

Birinci Dünya Savaşı sırasında Bank-ı Osmanî-i Şahane, Osmanlı Hükûmetinin avans ve banknot ihraç isteğini geri çevirmiştir. Banka, Savaş döneminde banknot ihraç imtiyazını kullanmayacağını ilan edince Osmanlı Devleti, müttefiki Almanya ile yapılan borç anlaşmalarına ve altın rezervlerine dayanarak 1915 yılından itibaren dört yıl boyunca ve yedi tertipte toplam 160 milyon liranın üzerinde banknotu piyasaya sürmüştür.

Osmanlı Devletinin Birinci Dünya Savaşı'na girmesiyle birlikte, İngiltere ve Fransa'nın savaşın finansmanı için Bank-ı Osmanî-i Şahane'nin kaynaklarının kullanılmasına onay vermemesi üzerine 1915 yılı başında Bankanın banknot basma imtiyazı askıya alınarak

II. Abdülhamid 5 Kuruş Tip 4, Damga Tarihi: 1877, Boyutları: 90x123 mm

Birinci Dünya Savaşı sırasında Bank-ı Osmanî-i Şahane, Osmanlı Hükûmetinin avans ve banknot ihraç isteğini geri çevirmiştir.

II. Abdülhamid 20 Kuruş, Damga Tarihi: 1877, Boyutları: 123x172 mm

II. Abdülhamid 100 Kuruş Tip 2, Damga Tarihi: 1877, Boyutları: 195x119 mm

V. Mehmet Reşad 20 Kuruş 4. Emisyon, Tertip Tarihi: 1916, Boyutları: 130x88 mm

Osmanlı Hükümetinin 1915 yılından itibaren çıkarttığı banknotlar "evrak-ı nakdiye" adı altında Türkiye Cumhuriyeti'ne de intikal etmiştir.

V. Mehmet Reşad 5 Lira 6. Emisyon, Tertip Tarihi: 1917, Boyutları: 200x120 mm

VI. Mehmet Vahdetin 2.5 Kuruş Tip 2, Tertip Tarihi: 1918, Boyutları: 185x114 mm

Duyun-i Umumiye idaresine verilmiş ve bu tarihten sonra çıkarılan banknotların arkasında Duyun-i Umumiye garantisi yer almıştır.

Bu dönemde ayrıca Bank-ı Osmanî-i Şahanenin sermayesinin yabancılara ait olması tepkilere yol açmış, bu tepkiler bir merkez bankasına olan ihtiyaç ile birlikte ulusal bir merkez bankası kurulması fikrinin temelini oluşturmuştur. Yerli sermayeye dayalı bir merkez bankası kurma çabaları 11 Mart 1917 tarihinde "Osmanlı İtibar-ı Millî Bankası"nın kurulması ile sonuçlanmıştır. Ancak bu Banka, Osmanlı Devletinin Birinci Dünya Savaşı'ndan yenilgi ile ayrılması nedeniyle merkez bankası işlevlerini görececek bir ulusal banka olma amacına ulaşamamıştır.

Osmanlı Hükümetinin 1915 yılından itibaren çıkarttığı banknotlar "evrak-ı nakdiye" adı altında Türkiye Cumhuriyeti'ne de intikal etmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında para bastırılmadığından, Osmanlı evrak-ı nakdiyeleriyle birlikte Osmanlı Bankası banknotları da kullanılmış, evrak-ı nakdiyeler 1927 yılı sonuna kadar tedavülde kalmıştır.

Cumhuriyetin ilan edilmesinin ardından bir devletin egemenlik ve bağımsızlık sembolü olması nedeniyle, Türkiye Büyük Millet Meclisinde (TBMM), 30 Aralık 1925 tarih ve 701 sayılı "Mevcut Evrak-ı Nakdiye'nin Yenileriyle İstibdaline Dair Kanun" kabul edilerek ilk Türk banknotlarının bastırılmasına karar verilmiştir. Bu Kanun ile, mevcut evrak-ı nakdiyenin aynı nitelik ve miktarda kâğıt para ile değiştirilmesi esas alınıp, paranın şekli ve basılıp değiştirilmesi gibi konuları düzenlemek üzere, Maliye Vekaletinden bir temsilcinin başkanlığında Ziraat, Osmanlı, İtibar-ı Milli, İş, Akhisar, Tütüncüler ve Akşehir bankaları ile Türkiye'de faaliyet gösteren diğer başlıca bankaların birer temsilcisinden oluşan bir komisyonun görevlendirilmesi hükme bağlanmıştır.

Bunun üzerine dönemin Maliye Vekili Abdülhalik Renda başkanlığındaki komisyon

9 aylık bir çalışma sonunda 1, 5, 10, 50, 100, 500 ve 1.000 liralık kupürlerden oluşan Birinci Emisyon Grubu banknotların basılması kararını almıştır. Yeni banknotların güvenlik özelliklerine verilen önem nedeniyle basım işi için bir İngiliz firması olan Thomas De La Rue ile anlaşma yapılmıştır. Bu banknotlar, filigranlı kâğıtlara kabartma olarak basılmıştır.

Birinci Emisyon Grubu banknotların önemli bir özelliği, Harf Devrimi öncesinde basılmış olmaları, bu nedenle ana metinlerinin eski yazı Türkçe, kupür değerlerinin ise Fransızca olarak yazılmasıdır. 1 Kasım 1928 tarihinde gerçekleşen Harf Devrimi için devletin önemli düzeyde mali yatırım ihtiyacı göz önünde bulundurularak söz konusu banknotların 10 sene daha tedavülde kalması kararlaştırılmıştır.

Ülkemizde banknot basımının dönüm noktalarından biri Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasının (TCMB) faaliyete geçmesi ile gerçekleşmiştir. Birinci Dünya Savaşı'nın ardından, dünyada ortaya çıkan, emisyon sağlayacak merkez bankalarının kurulması olarak belirlenmeleri yönündeki eğilimin etkisi ve ülkemizde Kurtuluş Savaşı ile kazanılan siyasi bağımsızlığın ekonomik bağımsızlıkla güçlendirilmesi amacıyla milli bir banka olarak faaliyet gösterecek bir merkez bankası kurulmasına ihtiyaç duyulmuştur. Bu amaçla 3 Ekim 1931 tarihinde TCMB faaliyete geçmiştir. Anayasa ile TBMM'ye ait olduğu belirtilen banknot basma yetkisi ise kuruluş kanunu ile münhasıran 30 yıl süre için TCMB'ye verilmiş ve aynı maddede, bu sürenin dolmasına 5 yıl kala uzatılabileceği hükme bağlanmıştır. Böylelikle TCMB, merkez bankalarının temel işlevlerinden biri olan para basma yetkisine de sahip olmuştur.

Latin alfabesiyle basılan ilk banknotlar 1937 yılından itibaren İkinci Emisyon Grubu olarak dolaşıma çıkarılmıştır. Bu emisyon grubunda banknotlar 50 kuruş, 1, 2½, 5, 10, 50, 100, 500 ve 1.000 Türk liralık olmak üzere

1. Emisyon Grubu 5 TL

Emisyon Grubu: Belli bir grafik tasarım anlayışı ve boyut düzeni içinde dolaşıma çıkarılan banknot serisine "emisyon grubu" denir.

1. Emisyon Grubu 500 TL

1. Emisyon Grubu 1.000 TL

2. Emisyon Grubu 2,5 TL

3. Emisyon Grubu 1.000 TL

Banknot Matbaası inşaatı

4. Emisyon Grubu 100 TL

Banknot Matbaası çalışanları

dokuz farklı değerde on bir tertipten oluşmaktadır. Söz konusu banknotlardan 50 kuruşlar Almanya'da, diğerleri ise İngiltere'de basılmıştır. TCMB tarafından dolaşıma çıkarılan ilk banknot olan 5 Türk liralık banknot da İkinci Emisyon Grubu'nda yer almış, söz konusu Grup 1937-1944 yılları arasında tedavülde kalmıştır. İkinci Emisyon Grubu'nda Atatürk'ün yanı sıra 1938 yılında Atatürk'ün vefatının ardından Cumhurbaşkanı seçilen İsmet İnönü'nün portresine yer verilmiştir. Üçüncü ve Dördüncü Emisyon Grupları ise 1942, 1946, 1947 ve 1948 yıllarında dolaşıma çıkartılmıştır. Bu emisyon gruplarının ön yüzünde sadece İsmet İnönü'nün portresine yer verilmiş; Beşinci Emisyon Grubu'ndan itibaren ise banknotların ön yüzünde yeniden Atatürk portresinin kullanımına geçilmiştir. Dördüncü Emisyon Grubu'nun bir diğer ayırt edici özelliği Türkiye'de dolaşıma verilen emisyon grupları içinde en az farklı değerde banknotu ve tertibi bulunan emisyon grubu olmasıdır. Sadece 10 ve 100 Türk liralık kupürlerden oluşan iki farklı değerde ve üç tertip olarak dolaşıma çıkarılan Dördüncü Emisyon Grubu banknotları Amerika Birleşik Devletleri'nde basılmıştır.

Ülkemizde banknot basımı sürecine ilişkin en önemli gelişmelerden biri Banknot Matbaasının kuruluşudur. 1930'lu yılların sonlarında TCMB bünyesinde Banknot Matbaası kurulması çalışmalarına başlanmış, ancak İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesi ile bu çalışmalara devam edilememiştir. 1951 yılında yeniden başlatılan çalışmalar sonucunda 1955 yılında alınan karar ile Banknot Matbaası kurularak bu döneme kadar Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere ve Almanya'da bastırılan banknotların, ülkemizde basılmasına başlanmıştır. Banknot Matbaasında basılan ilk banknot olan Beşinci Emisyon Grubu Üçüncü Tertip 100 Türk liralık banknot 1958 yılında dolaşıma

ıkarılmıştır. Bu emisyon grubu içinde, halk arasında “Mor Binlik” olarak da anılan banknot da yer almıştır.

5, 10, 20, 50, 100, 500 ve 1.000 Türk liralık olmak üzere yedi farklı değerde ve on sekiz tertipten oluşan Altıncı Emisyon Grubu banknotlar 1966-1983 yılları arasında dolaşıma çıkartılmıştır. Ülkemizde 1970’lerde başlayan yüksek enflasyon nedeniyle ekonominin nakit ihtiyaı 1981 yılından itibaren ortalama her iki yılda bir defa tedavüle çıkarılan st değerde yeni banknotlarla karşılanmıştır. Bu bağlamda 1979 yılından itibaren dolaşıma verilen Yedinci Emisyon Grubu artan parasal değerlerin en çok hissedildiği seri olmuştur. Bu grupta on beş farklı değer ile otuz altı tertip yer almış ve söz konusu Emisyon Grubu 2005 yılına kadar dolaşımda kalmıştır. Yedinci Emisyon Grubu’nda yer alan 20.000.000 TL kupür değerli banknot ile döneminde dünyanın en büyük kuprl banknotunun ülkemizde kullanılmakta olması paramızın itibarını da olumsuz yönde etkilemiştir.

2002 yılında “enflasyon hedeflemesi rejimi” uygulamasına geçilmiş, enflasyonla mücadeledeki kararlılığı vurgulamak, Türk lirasının itibarını yükseltmek ve yüksek kuprl paranın hayatın birçok alanında neden olduğu sorunları ortadan kaldırmak amaçlarıyla gerçekleştirilen para reformunun ilk aşaması kapsamında Türk lirasından altı sıfır atılmış ve 1 Ocak 2005 tarihinden itibaren Yeni Türk lirası (YTL) banknotlardan oluşan Sekizinci Emisyon Grubu banknotlar dolaşıma verilmiştir.

1 Ocak 2009 tarihinde ise para reformunun ikinci ve nihai aşamasına geçilmiş, geçici bir süreyle ve karışıklıkları önlemek amacıyla para birimine eklenen “Yeni” ibaresi kaldırılarak Dokuzuncu Emisyon Grubu Türk lirası banknotlar dolaşıma çıkarılmıştır.

5. Emisyon Grubu 1.000 TL (Mor Binlik)

6. Emisyon Grubu 1.000 TL

7. Emisyon Grubu 20.000.000 TL

8. Emisyon Grubu 100 TL

Dokuzuncu Emisyon Grubu Türk Lirası Banknotlar

Dokuzuncu Emisyon Grubu Türk lirası banknotlarda bazı temel özellikler ilk kez uygulanmıştır. Bu özellikler banknotlarda seri tasarım anlayışının ve konu bütünlüğünün bulunması, seri içerisinde sistematik boyut farklılığı, farklı Atatürk portresi kullanımı ve tüm güvenlik özelliklerinin banknotlarda aynı yer ve şekilde yer almasıdır. Söz konusu emisyon grubu banknotlardaki en önemli güvenlik özelliği, ilk kez kullanılan holografik şerit folyodur. Diğer taraftan, arka yüzde yer alan renk değiştiren şerit ile görme engellilere yönelik yapılan ve Braille alfabesi ile kupür sıralarını belirten kabartma baskılar da bir başka yenilik olarak sunulmuştur. Renkli banknot kağıdı kullanımı ve üzerinde kupür değeri ile "TL" harfleri bulunan ve UV ışık altında parlayan emniyet şeridi de ilk defa kullanılan özellikler arasındadır.

Dokuzuncu Emisyon Grubu banknotlarda yer alan şahıslar belirlenirken bazı kriterler göz önünde bulundurulmuştur. Bu kriterler, seçilen şahısların toplumumuzda yetişen, evrensel değerlere sahip olan bilim insanı veya sanatçı olmaları, toplumumuzu dışarıya veya evrensel olanı toplumumuza taşımaları, herhangi bir siyasi görüşle özdeşleştirilmemeleri ve daha önce

tedavüle çıkarılan banknotlarda veya diğer ülke paralarında yer almamış olmaları olarak sıralanabilir.

"Seri tasarım anlayışı" ne demektir?

Serideki tasarım ay yıldız figürüne dayalı ortak bir zemin içermektedir. Birbirini takip eden ikişer kupürde ortak olmak üzere 3 farklı Atatürk portresi kullanılmıştır. Güvenlik özellikleri tüm kupürlerde aynı yerde yer almaktadır. Böylece, bir kupürdeki özellikler öğrenilince tüm kupürlerdeki temel özellikler öğrenilmiş olmaktadır. Güvenlik özellikleri ön yüz ve arka yüze dengeli bir şekilde dağıtılmıştır. Tasarımlarda fotografik değil, grafiksel ve çizgisel çalışmalar yapılmıştır. Her bir kupürün ön yüz ve arka yüzünde birbiriyle bağlantılı motifler kullanılmıştır. Sadece kupürün kendi içinde, ön ve arka yüzde değil, kupürler arasında da bağlantılar ve ortak özellikler yer almaktadır. Örneğin, 5, 20 ve 100 TL ile 10, 50 ve 200 TL olmak üzere 2 grup tasarım kurgusu vardır. Seri ve sıra numarası 9 haneden 10 haneye çıkarılarak YTL'ye göre banknot boyutlarıyla uyumlu bir şekilde küçültülmüştür. Banknotlar kupür değeri olarak küçükten büyüğe giderken boyda her kupürde 6 mm'lik artış, ende ise 2'şerli gruplar halinde her grup arasında 4'er mm'lik fark yaratılmıştır. Tüm kupürlerde renklendirilmiş banknot kağıdı kullanılmıştır. Birbirini takip eden kupürler kontrast pastel renklerden oluşmaktadır.

5 Türk lirası (64 x 130 mm)

5 Türk lirasının ön yüzünde Atatürk'ün, 1927 yılında Ethem Tem tarafından çekilmiş fotoğrafından yararlanılarak oluşturulmuş bir portresi bulunmaktadır.

Arka yüzünde ise Ordinaryüs Prof. Dr. Aydın Sayılı'nın portresi yer almaktadır. 1913 – 1993 yılları arasında yaşamış olan Aydın Sayılı, Harvard Üniversitesinde ve bilindiği kadarıyla dünyada bilim tarihi alanında verilen ilk doktora derecesinin sahibidir. Arka yüzde ayrıca "güneş sistemi, atomun yapısı, DNA ve ilk çağ mağara resimleri" gibi motifler bir kompozisyon içinde kullanılmıştır.

10 Türk lirası (64 x 136 mm)

10 Türk lirasının ön yüzünde Atatürk'ün, 1927 yılında Ethem Tem tarafından çekilmiş fotoğrafından yararlanılarak oluşturulmuş bir portresi bulunmaktadır.

Arka yüzünde ise Ordinaryüs Prof. Dr. Cahit Arf'ın portresi yer almaktadır. 1910 – 1997 yılları arasında yaşamış ve Türkiye'nin yetiştirdiği en önemli matematikçilerden biri olan Cahit Arf, kendi adıyla bilinen birçok teoremi ile dünya çapında tanınmıştır. Cahit Arf'ın "Arf Değişmezi"nden alınan bir kesitin yanı sıra "aritmetik diziler, abaküs, sayılar ve bilgisayar teknolojisinin temeli olan ikili (binary) sayı sistemini ifade eden rakamlar" gibi matematik ile ilgili motifler 10 Türk lirasının arka yüzünde yer alan diğer unsurlardır.

20 Türk lirası (68 x 142 mm)

20 Türk lirasının ön yüzünde Atatürk'ün, 1931 yılında Gazi Çiftliği'nde Cemal Işıksel tarafından çekilmiş fotoğrafından yararlanılarak oluşturulmuş bir portresi bulunmaktadır.

Arka yüzünde ise Mimar Kemaleddin'in portresi yer almaktadır. 1870 – 1927 yılları arasında yaşamış olan Mimar Kemaleddin, imza attığı mimari eserler ve eserlerindeki tarz ile ulusal mimarlık akımının öncülerinden biri olarak kabul edilir. Yine arka yüzde, Mimar Kemaleddin'in eserlerinden biri olan "Gazi Üniversitesi Rektörlük Binası"nın çizgisel bir çalışması ile "kemer, dairesel motif ve mimarinin üç boyutlu yapısını simgelemek üzere küp, küre, silindir" gibi formlar tasarım bütünlüğü içinde kullanılmıştır.

50 Türk lirası (68 x 148 mm)

50 Türk lirasının ön yüzünde Atatürk'ün, 1931 yılında Gazi Çiftliği'nde Cemal Işıksel tarafından çekilmiş fotoğrafından yararlanılarak oluşturulmuş bir portresi bulunmaktadır.

Arka yüzünde ise Fatma Aliye'nin bir portresi yer almaktadır. 1862 – 1936 yılları arasında yaşamış olan Fatma Aliye, Türk edebiyatının ilk kadın romancılarından biri ve ilk kadın felsefecidir. 1934 yılında "Topuz" soyadını almıştır. Arka yüzün tasarımında ayrıca, Fatma Aliye'nin edebiyatçı kişiliğini vurgulamak üzere "hokka, tüy kalem, kâğıt ve kitap" gibi figürler ile kadın zerafetini simgeleyen "çiçek" motiflerine yer verilmiştir.

100 Türk lirası (72 x 154 mm)

100 Türk lirasının ön yüzünde Atatürk'ün, 1934 yılında Çankaya Köşkü'nde Cemal Işıksel tarafından çekilmiş fotoğrafından yararlanılarak oluşturulmuş bir portresi bulunmaktadır.

Arka yüzünde ise İtmi adıyla da bilinen Buhurizade Mustafa Efendi'nin bir portresi yer almaktadır. Kaynaklarda; 1640 – 1712 yılları arasında yaşadığı belirtilen İtmi, Klasik Türk Müziği'nin kurucusudur. İtmi portresinin yanı sıra arka yüzde "notalar, kudüm ve ud gibi enstrümanlar" ile İtmi'nin Mevlevi kişiliğine uygun olarak "ney üfleyen Mevlevi dervishi" figürünün oluşturduğu bir kompozisyon yer almaktadır.

200 Türk lirası (72 x 160 mm)

200 Türk lirasının ön yüzünde Atatürk'ün, 1934 yılında Çankaya Köşkü'nde Cemal Işıksel tarafından çekilmiş fotoğrafından yararlanılarak oluşturulmuş bir portresi bulunmaktadır.

Arka yüzünde ise Yunus Emre'nin bir portresi yer almaktadır. Kaynaklarda; 1238 – 1320 yılları arasında yaşadığı belirtilen Yunus Emre, Anadolu'da Türkçe şiirin öncüsü olan mutasavvıf bir Türk halk şairidir. Arka yüz tasarımında ayrıca "Yunus Emre'nin anıt mezarı, dizelerinde yer verdiği gül motifi, barışı ve kardeşliği simgeleyen güvercin motifi ile felsefesi en iyi vurgulayan 'Sevelim, Sevilelim' dizesine" yer verilmiştir.

Kâğıt Paranın Yolculuğu

MÖ 118	Deri paranın Çin'de kullanılması
MS 105	Kâğıdın Çin'de Ts'ai Lun tarafından bulunması
MS 806	Kâğıt paranın ilk kez Çin'de kullanılması
1690	Kâğıt paranın Batı'da ilk olarak Amerika'da askerlerin maaşlarına karşılık olmak üzere İngiliz Kolonisi Massachusetts Hükûmeti tarafından çıkartılması
1694	İngiliz Merkez Bankasının kâğıt para çıkarmaya başlaması
1697	Bilinen el yazması ilk kâğıt para örneği
1716	"Banque Generale" tarafından ilk Fransız kâğıt paranın çıkartılması
1840	Osmanlı Devletinin kâğıt para (Kaime-i Nakdiye-i Mutebere) çıkarmaya başlaması
1863	Osmanlı Bankasına 30 yıl süreyle banknot ihraç imtiyazının verilmesi
29 Aralık 1914	57.000 adet olarak ihraç edilen 1 liralık banknot ile Osmanlı Bankasının ihraç faaliyetinin sona ermesi
30 Aralık 1925	Türkiye Cumhuriyeti'nde kâğıt paralarla ilgili ilk kanunun çıkartılması (30 Aralık 1925 ve 701 sayılı "Mevcut Evrak-ı Nakdiyenin Yenileriyle İstibdaline Dair Kanun)
5 Aralık 1927	Cumhuriyetin ilanından sonra basılan ilk banknotların tedavüle verilışı
3 Ekim 1931	Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasının faaliyete geçmesi
27 Şubat 1947	3/5841 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Osmanlı Bankasının banknotlarının altın karşılığında geri alınması; 1 yıl içinde ibraz edilmeyenlerin karşılığının ise Hazineye intikal etmesi
22 Temmuz 1955	TCMB'nin Banknot Matbaası kurma kararı alması
1957	Banknot Matbaasında ilk basılan banknot olarak, 5. Emisyon 3. Tertip 100 TL banknot baskısının gerçekleştirilmesi
1 Ocak 2005	E8 Emisyon Grubu YTL banknotların tedavüle çıkarılışı
1 Ocak 2009	E9 Emisyon Grubu TL banknotların tedavüle çıkarılışı

Banknot Üretim Süreci

11 Haziran 1930 tarih ve 1715 sayılı TCMB Kanunu'nun 1. maddesi ile 30 yıl süre ile Bankaya devredilen banknot basma yetkisi 27 Nisan 1955 tarih ve 6544 sayılı Kanun'un 1. maddesi ile 1999 yılına kadar uzatılmıştır. 21 Nisan 1994 tarih ve 3985 sayılı Kanun ile TCMB'nin banknot ihracı yetkisine ilişkin süre kısıtlaması tamamen kaldırılmıştır.

Banknotların basım ve dolaşımına ilişkin işlemler TCMB bünyesindeki Emisyon Genel Müdürlüğü ile Banknot Matbaası Genel Müdürlüğü tarafından yürütülmektedir. Dolaşımda bulunan mevcut banknotların yeniden basımının yanı sıra, piyasanın nakit ihtiyacının karşılanabilmesi veya meydana gelebilecek fiziki ve teknik sorunların aşılması amacıyla dolaşıma yeni değerlerde banknot çıkarılmasına TCMB karar vermektedir. Mevcut düzenlemeye göre, dolaşımda aynı emisyon grubunda altıdan fazla kupür çeşidi bulunamamaktadır. Bu nedenle dolaşıma üst değerli yeni bir banknot çıkarıldığında dolaşımdaki en küçük değerli banknot tedavülden kaldırılmaktadır. Dolaşımdan kaldırılan banknotlar on yıllık zaman aşımı süresine tabidir.

Öte yandan, dolaşımdaki banknotların grafik, tasarım ve boyutları dışında kalan yetkili imzalarında, motif veya renklerinde, baskı tekniklerinde, güvenlik özelliklerinde zaman zaman değişiklikler yapılabilmektedir. Bu değişiklikler "tertip değişikliği" olarak ifade edilmektedir.

Banknotların basım ve dolaşımının düzenlenmesi için bir banknot baskı programı hazırlanmaktadır. Bu program ile gelecek yıllarda üretilen banknot adedi belirlenmekte ve bu süreçte makroekonomik gelişmeler, emisyon hacmindeki değişimler, banknotların yıpranma oranları, banknot baskı kapasitesi, üretim ve yedek banknot politikaları gibi pek çok unsur göz önünde bulundurulmaktadır. Banknot Matbaası Genel Müdürlüğü bu program ve ilgili yönetmelikler çerçevesinde banknotların basımını gerçekleştirmektedir.

Bir üretim zinciri sürecinden oluşan banknot üretiminin temel olarak üç aşaması bulunmaktadır. Bu aşamalar; baskı öncesi hazırlık, baskı ve baskı sonrası sonuçlandırma aşamalarıdır.

Baskı Öncesi Hazırlık

Bu aşamada, banknotların ön ve arka yüzleri; toplumun kültürel, sanatsal ve bilimsel yönleri ile ülkenin coğrafi özellikleri yansıtılacak biçimde, emniyetli baskının gereklerinden taviz verilmeden uzman grafikerler tarafından tasarlanmaktadır. Hazırlanan ön ve arka yüzlere ait tasarımlarda yer alan unsurlar, banknot üretiminin üç ana baskı tekniğinden olan düz, çukur ve yüksek baskı tekniklerine göre gruplandırılmaktadır. Bu unsurlardan düz ve çukur baskı unsurlarının basımında kalıplar, yüksek baskı unsuru olan numaraların basımında ise numara baskı makineleri kullanılmaktadır. Bu doğrultuda, banknot tasarımları üzerindeki çizgi, motif ve değişik karakterlerden meydana gelen zemin desenlerinin oluşturulması için düz baskı kalıpları imal edilmektedir. Banknota dokunma hissi veren diğer görsel unsurlar için ise uzman sanatçılar tarafından çelik veya bakır kalıplara elle oyma ve/veya asit yedirme çalışmaları ile ana kalıp hazırlanmaktadır. Bu ana kalıp kullanılarak çukur baskı kalıpları imal edilmektedir. Düz ve çukur baskı kalıplarının hazırlanmasının ardından banknotların basımına geçilmesi amacıyla kâğıt, mürekkep ve çeşitli kimyasallar gibi hammadde ve tüketim malzemeleri temin edilmekte, solüsyon hazırlanmakta, merdaneler dökülmekte ve çukur baskı renk şablonları imal edilmektedir.

Baskı Çalışmaları

Baskı öncesi hazırlık çalışmalarının tamamlanmasının ardından banknot kağıdına düz ve çukur baskı tekniklerine göre çalışan baskı makineleri kullanılarak aşamalı olarak sırasıyla ön-arka düz baskı ve ön/arka çukur baskı yapılmaktadır. Düz ve çukur baskı işlemleri tamamlanmış olan banknot tabakalarına seri ve sıra numaraları, yüksek baskı tekniğine göre çalışan numara baskı makinesi kullanılarak basılmakta ve böylece üç aşamalı baskı süreci tamamlanmaktadır.

Gravür yapımı

Banknotlar TCMB Banknot Matbaası Genel Müdürlüğü tarafından, madeni paralar ise T.C. Hazine Müsteşarlığı Darphane ve Damga Matbaası Genel Müdürlüğü tarafından basılmaktadır.

Kalıp

Baskı

Baskı

Baskı

Banknot kâğıdının hammaddesi pamuktur. Filigran ve emniyet şeridi gibi bazı güvenlik özellikleri banknot kâğıdının imalatı sırasında konulmaktadır.

Baskı

Kontrol

Sayım

Baskı Sonrası Sonuçlandırma

Baskısı tamamlanmış kâğıt tabakaları, bir dizi kalite kontrol aşamasından geçirilmektedir. Kontrol sürecinde kâğıt tabakaları, temiz tabakalardan oluşan "temiz grup" ile temiz ve bozuk tabakaların karışımından oluşan "karışık grup" olarak iki gruba ayrılmaktadır. Temiz tabakalar kesim makinesinde kesilip kupür haline dönüştürülmektedir. Karışık tabakaların kesilmesiyle elde edilen kupürler tekrar incelenmekte ve tasnif edilmektedir. Temiz kupürler, deste ve paket haline getirilmesinin ardından Emisyon Genel Müdürlüğüne teslim edilmekte, hatalı banknot paketleri ise imha edilmektedir.

Dolaşıma hazır hale getirilen banknotlar, TCMB'nin 21 şubesi ve şubesinin olmadığı 16 ilde faaliyet gösteren banknot depoları aracılığıyla piyasaya sürülmektedir. Tedavülde kalmaları uygun olmayan yıpranmış (fersude) banknotlar ile tedavülden kaldırılmış fakat yasal zaman aşımı süresi içinde bulunan banknotlar ise "Eskimiş, Yıpranmış veya Kısmen Fiziki Parça Kaybına Uğramış Banknotların Değiştirilmesine İlişkin Yönetmelik" hükümleri çerçevesinde TCMB şubeleri, banknot depoları, İstanbul Anadolu yakasındaki vezne merkezi, gezici vezne ve komisyonsuz nakit çekilişi uygulamaları ile T.C. Ziraat Bankası işbirliği ile piyasadan çekilmekte, değiştirilmekte, iptal ve/veya imha edilmektedir.

Sahte Banknotlar

Sahtecilik, madeni ve kâğıt paraları taklit etmek veya değerini yükseltmek amacıyla gerçek paralar üzerinde değişiklik (tağyir) yapılmasıdır. On dokuzuncu yüzyılın ilk yarısında başlayan banknotlarda sahtecilik girişimleri, günümüzde teknolojik gelişmeler sonucu gün geçtikçe artmaktadır. Özellikle baskı ve renkli fotokopi makineleri ile tarayıcıların bu amaçla kullanımı, bütün dünyada olduğu gibi ülkemizde de sahtecilik olaylarının yaygınlaşmasında büyük bir etken olmaktadır.

Emisyon Politikası

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 87. maddesinde para basma yetkisinin TBMM'ye ait olduğu hükmü yer almaktadır. TBMM banknot basma ve ihraç imtiyazını tek elden ve süresiz olarak TCMB'ye devretmiştir. TCMB Kanunu'nun 1. maddesinde Bankanın Türkiye'de banknot ihracı imtiyazına münhasıran sahip olduğu belirtilmektedir. Ülkemizde Türk lirası banknotlar TCMB tarafından basılırken, madeni paralar T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığına bağlı Darphane ve Damga Matbaası Genel Müdürlüğüne basılmaktadır.

TCMB tarafından, ekonominin nakit para ihtiyacının karşılanması ve eskimiş, yıpranmış banknotların yenileriyle değiştirilerek tedavülde daha temiz bir banknot kompozisyonu bulundurulması için banknot basılmaktadır.

Banknot Basım Yönetmeliği esaslarına göre, bir sonraki yılda üretilecek banknot miktarı her bir kupür itibarıyla tespit edilerek yıllık Banknot Baskı Programı hazırlanmaktadır.

Bu program belirlenirken;

- Enflasyon, büyüme, döviz kuru, faiz oranı gibi makroekonomik göstergelerdeki gelişmelere bağlı olarak mevcut yıl sonu ve bir sonraki yıl emisyon hacminde ulaşılması beklenen seviye,
- Takip eden yıl içindeki bayramlar ve maaş ödeme dönemleri göz önüne alınarak emisyon hacminin ulaşacağı varsayılan en yüksek seviyenin de dikkate alındığı yedek depo politikası,
- Eskimiş, yıpranmış ve parça kaybına uğramış banknotların miktarı (fersudeleşme oranları)

dikkate alınmakta ve emisyon hacmindeki gelişmeler gerçek zamanlı (anlık) olarak izlenmektedir.

Bu tahminler doğrultusunda üretilen banknotlar, TCMB kasalarında muhafaza edilmektedir. Banka kasalarında bulunduğu sürece bu banknotların, emisyon hacmine herhangi bir etkisi bulunmamakta ve dolayısıyla dolaşıma para sürüldüğü anlamına gelmemektedir. Bir başka ifade

Banknot kâğıdı

Emisyon hacmi Merkez Bankası tarafından ihraç edilen (piyasaya sürülen) banknotların toplam tutarını ifade etmektedir ve “Tedavüldeki Banknotlar” olarak da adlandırılmaktadır.

Üretimi tamamlanan banknotların paketlenmesi

Banknotların depolara taşınması

ile “para basımı” paranın üretimiyle, “piyasaya para sürülmesi” ise dolaşımda bulunan banknot miktarını ifade eden emisyon hacmini etkileyen bankacılık işlemleriyle ilgili kavramlardır.

Emisyon hacmi Merkez Bankası tarafından ihraç edilen (piyasaya sürülen) banknotların toplam tutarını ifade etmektedir ve “Tedavüldeki Banknotlar” olarak da adlandırılmaktadır. Emisyon hacminin temel belirleyicisi bir ülkedeki ekonomik faaliyetlerdir. Her türlü üretim ve harcama, nakit dışı ödeme araçlarının yaygınlığına bağlı olarak, belirli miktarda nakit ihtiyacı doğurmaktadır. Bunun yanında, ülkedeki makroekonomik ve demografik etkenler de nakit tutma eğilimini etkilemektedir. Bu nedenle, emisyon hacmi karşılaştırmalarında ülkelerin makroekonomik ve demografik durumları da dikkate alınmaktadır. Bu kapsamda, temel gösterge olarak gayri safi yurt içi hasıla kullanılmaktadır. Emisyon hacmi/gayri safi yurt içi hasıla oranı yönünden ülkemiz bazı Avrupa ülkeleri ile karşılaştırıldığında uzun yıllar ortalamasının gerisinde kalmıştır. Bu gelişmede, ülkemizde uzun yıllar yaşanan yüksek enflasyonist sürecin Türk lirasına olan güveni yıpratması ve nakit tutma eğilimini azaltması etkili olmuştur. Ancak, 2002 sonrası ülkemizde yaşanan ekonomik istikrar ve düşük enflasyon döneminde, nakit olarak yerli para daha çok tercih edilmeye başlanmıştır.

Ülkemizde emisyon hacminin yıl içerisindeki hareketleri ve bölgesel dağılımı da emisyon politikası açısından önem arz etmektedir. Emisyon hacmi, ekonomideki gelişmelerle günlük olarak düşük oranlarda değişmekle birlikte, maaş ve vergi ödeme günleri, bayramlar ve diğer toplu ödeme ve tahsilat dönemlerinde yüksek oranlarda değişebilmektedir. Özellikle aylık maaş ve vergi ödemelerinde emisyon hacminde artış veya azalışlar görülmektedir. Ancak, emisyon hacmine en büyük dönemsel etkiyi bayram tatilleri yapmaktadır. Son beş

yılda, emisyon hacminde Ramazan Bayramı öncesi dönemde yüzde 20'nin üzerinde, Kurban Bayramı öncesi dönemde ise yüzde 30'un üzerinde artış yaşanmıştır. Ödeme ve tahsilat hacimlerinin bölgesel dağılımı da, ülkemizde ekonomik etkinliğin ve finansal varlığın bölgesel dağılımı ile paraleldir. Genel olarak, Ankara, İstanbul (Vezne Merkezi dahil) ve İzmir Şubelerinin toplam işlem hacmi içindeki payları yüzde 50'nin üzerinde gerçekleşmektedir.

TCMB ayrıca, dolaşımdaki banknotların kaliteli ve temiz kupürlü banknotlardan oluşmasını sağlamaktadır. Bu amaçla, Banka tarafından çeşitli uygulamalar sürdürülmektedir. 21 şubenin yanı sıra 16 ilde banknot deposu tesis edilmesi, İstanbul ilinde Şubeye bağlı vezne merkezi açılması ve ticari bankaların TCMB'ye teslim edeceği fersude banknotlar karşılığında, bazı kupürlerin nakit çekme komisyonundan muaf tutulması bu uygulamalardandır.

Banknotların kupür kompozisyonları oluşturulurken, geçmiş yıllardaki uygulamalar, perakende sektörünün fiyatlandırma politikası, madeni para kullanım alışkanlığı, yuvarlama etkisi ve diğer ülkelerdeki sistemler gibi hususlar dikkate alınmaktadır. Çeşitli ülke uygulamalarına ve yapılan araştırmalara bakıldığında, dolaşımda altı veya yedi adedin üzerinde kupür bulundurulması durumunda, bazı kupürlerin kullanım dışı kalabileceği, az sayıdaki kupür adedinin ise nakit işlemlerinde zorluklar yaratabileceği görülmektedir.

Bu faaliyetlerin yanı sıra, teknolojik gelişmeler de dikkate alınarak, Bankanın hizmet ağının geliştirilmesine yönelik olarak altyapı iyileştirmeleri, otomasyon projeleri, banknot deposu ve vezne merkezi uygulamaları, banknot güvenlik özelliklerindeki yeniliklerin izlenmesi, vezne operasyonlarına yönelik optimizasyon ve fizibilite çalışmalarına devam edilmektedir.

TCMB İdare Merkezi

Banknot kâğıdının hammaddesi pamuktur. Filigran ve emniyet şeridi gibi bazı güvenlik özellikleri banknot kâğıdının imalatı sırasında konulmaktadır.

TCMB Ankara Şubesi

Banka Meclisi Toplantı Salonu (TCMB İdare Merkezi)

YAKINDAN BAKIN

GENEL AĞ SİTESİNDEN SEÇİLMİŞ BAŞLIKLAR

Fiyat İstikrarı
Finansal İstikrar
Para Politikası
Konuşmalar
Yayınlar

SEÇİLMİŞ YAYINLAR

Aylık Fiyat Gelişmeleri
Bağımsız Denetim Raporları
Central Bank Review
Çalışma Tebliğleri
Ekonomi Notları
Enflasyon Raporu
Finansal İstikrar Raporu
Ödemeler Dengesi Raporu
TCMB Bülten
Yıllık Rapor

SEÇİLMİŞ İSTATİSTİK VE ANKETLER

Bank for International Settlements (BIS) - Tezgahüstü Döviz ve Türev Piyasaları Anketi
Banka Kredileri Eğilim Anketi
Beklenti Anketi
Finansal Kesim Dışındaki Firmaların Döviz Varlık ve Yükümlülükleri
Haftalık Basın Bülteni
Haftalık Menkul Kıymet Transferi
İktisadi Yönelim Anketi ve Reel Kesim Güven Endeksi
İmalat Sanayi Kapasite Kullanım Oranı
Kısa Vadeli Dış Borç İstatistikleri
Konut Fiyat Endeksi
Ödemeler Dengesi İstatistikleri
Özel Sektörün Yurt Dışından Sağladığı Kredi Borcu
Parasal ve Finansal İstatistikler
Reel Efektif Döviz Kuru
Sektör Bilançoları
Tüketici Eğilim Anketi ve Tüketici Güven Endeksi
Uluslararası Rezervler ve Döviz Likiditesi
Uluslararası Yatırım Pozisyonu
Yatırım Anketi

Yayınlarımıza www.tcmb.gov.tr adresinden ulaşabilirsiniz.

